

OVER KLEINE GELOOFS-GROEPEN: MOBIELE KERKEN.

Prof. dr. Jozef Wissink

Lezing tijdens het symposium 'Mobiele kerken', op 4 november 2011 te Utrecht, bij gelegenheid van de presentatie van het boek *'Kleine geloofsgroepen. Wegen naar een vitale parochie'*. Dit symposium, een 'parochiedag', werd georganiseerd door Luce (www.luce-crc.nl), in samenwerking met de werkgroep Pastoraal Congres (www.stucom.nl/pub/0345/0345.htm). Naast prof. dr. Jozef Wissink, van de School of Catholic Theology in Tilburg, gaf ook dr. Sake Stoppels, van de Vrije Universiteit te Amsterdam, een lezing. Deze staat als 0347 op www.stucom.nl.
Bewerkingen van beide lezingen - en ook reflecties op de workshops tijdens dat symposium - staan in januari 2012 als artikelen in de WKO-Nieuwsbrief (WKO = Werkverband Kerkelijk Opbouwwerk, www.wvko.nl).

Inleiding

In september is mij de tekst van het boek *"Kleine geloofs-groepen. Wegen naar een vitale parochie"* toegezonden, waarover ik vandaag moet spreken. Het is een mooi boek. Het is ook een betrokken boek: de schrijvers zien in de ontwikkeling van kleine geloofsgroepen, huiskerkjes, *small christian communities* de toekomst van de kerk en die gaat hen duidelijk volstrekt ter harte. Het is dus een propaganda-boek: als we er niets aan doen, kalft de zaak af. Dus: starten met de zaak, in Gods naam. Ik kan U nu alvast zeggen, dat ik de zaak van de kleine geloofsgroepen (voortaan KGG) ook met grote betrokkenheid en sympathie volg. Tegelijk is het de taak van een praktisch theoloog om over de pro's en contra's, de kansen en de problemen na te denken en ook over de positieve en negatieve condities met betrekking tot het functioneren van KGG's. Dat vraagt een iets grotere distantie, maar dat hoeft de positieve betrokkenheid niet te schaden. Integendeel.

Mijn eerste vraag is: waar hebben we het over? Ik begin maar met de omschrijving van het KASKI, die ook in de brief van de Nederlandse bisschoppen *Kerk, eucharistie en priesterschap* van 2008 gebruikt is: *"Small christian communities* kunnen worden omschreven als kleine groepen (8-15 mensen) die op een of andere manier een binding hebben met de RK Kerk en die regelmatig (eens per 1 à twee weken of in blokken van bijeenkomsten) bij elkaar komen om te bidden en het geloof met elkaar te delen."

Mijn tweede vraag is: heb ik daar zelf al ervaring mee? Mijn antwoord is positief. Om te beginnen: ik ben zelfs in zo'n groep geboren. Ik was het zevende kind van mijn

ouders en dus was ons gezin ook numeriek net de grens van de KGG gepasseerd. Er werd zelfs dagelijks samen gebeden en op een bepaalde manier werd er ook geloof gedeeld, al denk ik bij de woorden *faith sharing*, die de achtergrond vormen van de omschrijving van KASKI en bisschoppen aan andere vormen dan die welke in ons gezin gebruikelijk waren. Achterhoekse boerenfamilies zijn niet zo praterig en zeker niet over zoiets intiems als geloven. Maar er was wel eens een discussie en af en toe verkletste iemand zich en misschien was dat nog wel intenser dan menig diep geloofsgesprek. Ik heb er ook aan den ervaring geleerd, wat liefde is en wat zonde is, wat het betekent er te mogen te zijn zoals je bent en wat vergeving is. (De gedachte aan het gezin als KGG kan verrassend lijken, maar paus Benedictus noemt het gezin als één van de drie vormen van KGG: *Verbum Domini* n.73: hij vermeldt daar het gezin, de KGG's die geworteld zijn in parochies of verbonden zijn met nieuwe bewegingen.)

Tijdens de jaren dat ik "tweede man" was op het Ariënskonvikt, de toenmalige leefgemeenschap in het kader van de priesteropleiding van het Aartsbisdom Utrecht, leefde ik zelfs in wat volgens de definitie zeker een KGG mag heten: huisgroepen van ongeveer 8 personen, gezamenlijke liturgie, veel gesprekken en wekelijks een vorm van *faith sharing*. Juist in onze tijd moeten priesters een authentiek geloofsgesprek kunnen voeren met elkaar en met de mensen, die aan hun zorg worden toevertrouwd.

Tijdens mijn docentschap heb ik af en toe de colleges ervaren als een vorm van KGG. Natuurlijk stond daar het gebed niet als doel voorop: studenten moeten tot leerprocessen worden verlost en daartoe moeten ze studeren,

hopelijk nieuwsgierig worden, huiswerk maken en dat wordt tijdens het college besproken. Maar met enige regelmaat gebeurt het ook daar, dat er inzicht daagt, ogen gaan glanzen en er iets van de schoonheid van ons geloof oplicht, iets van dankbaarheid ontstaat, iets van gebed zonder woorden.

Verder ben ik een aantal jaren samen met een aantal mensen, die bezig zijn met de diaconale taak van de kerk, zeg maar: de zorg voor een barmhartige en rechtvaardige samenleving, samengekomen, waarbij het ons er expliciet om ging juist van daaruit iets van *faith sharing* te doen. Ik was daar niet de leider (zoals je dat in colleges natuurlijk wel bent), maar één van de zeven deelnemers. De groep heeft een zestal jaren gediend als inspiratiebron en is toen verlopen: we woonden nogal ver bij elkaar vandaan, één van de leden moest wegens ziekte vaak afwezig zijn, er kwam een tijd dat we allemaal iets te druk waren. Dat gebeurt dus ook! Niet elke groep schijnt voor de eeuwigheid te zijn.

De katholieke receptie van het verschijnsel

De huiskerk kennen we vanuit het Nieuwe Testament. De Leidse exegeet de Jonge heeft eens als schatting voor de grootte van de gemeentes, die we in het Nieuwe Testament ontmoeten, het getal van dertig personen opgegeven. Zoiets moet je je dus waarschijnlijk voorstellen, wanneer je de brieven van Paulus aan de Korinthiërs leest: dat daar zo'n dertig mensen zitten, die luisteren naar de voorlezing van die brief. Als we in Korinthe dan drie huizen zouden hebben, zouden we drie KGG's hebben, die waarschijnlijk samen de parochie van Korinthe vormen. De latere tijd kende de religieuze gemeenschappen. En zo was het lang in de katholieke kerk: een hiërarchische kerk, gebouwd op een organisatie in bisdommen en parochies en als inslag op die hiërarchische schering de charismatische structuur van het religieuze leven.

Toen na Vaticanum II het kerkbegrip breder werd, zodat zowel het institutionele moment als het gemeenschapsmoment als het moment van bewegingen-in-de-kerk samen werden gezien als wezenlijk behorend tot het sacrament dat de kerk is, ontstond er nieuwe ruimte voor grotere verenigingen en kleinere

groepen. Dat is de reden, waarom in de katholieke kerk deze receptie in principe gebeurt op de wijze van het zoeken van harmonie: we hebben de neiging het institutionele, gemeenschappelijke en de beweging van groepen, die met de kerk één bepaalde kant uit willen niet uit elkaar te spelen. Dogmatisch-ecclesiologisch hoort dat ook zo. Men leze er het artikel van Kees van Vliet in het boek maar op na. In de praktische theologie hebben we uiteraard ook oog voor de spanningen tussen die drie momenten. Ik wijs er tussendoor wel op, dat door over spanningen tussen drie momenten te spreken, we gemiddeld weer iets genuanceerder zijn dan veel reformatorische mensen en ook dan sommige progressieve of conservatieve mensen. Ik bedoel: vaak wordt er gedacht in termen van oppositie tussen beweging en instituut. Maar er is een derde pool: die van de gemeenschap. Er kan sprake zijn van coalities tussen de verschillende polen. Ik zie feitelijk, hoe soms bewegingen en hiërarchie zich samen proberen in te vechten in gemeenschappen. Denk bij ons aan de nieuwe gemeenschappen. Soms zie je hoe gemeenschappen en bewegingen zich samen verzetten tegen hiërarchie, want die is inderdaad niet altijd verstandig. Denk aan de Mariënborgvereniging. En soms zie je hiërarchie en gemeenschappen zich samen verzetten tegen bewegingen. Natuurlijk kunnen ze elkaar ook steunen. Maar ook spanningen kunnen vruchtbaar zijn, als ze goed worden doorstaan. Bewegingen moeten geduldig zijn, leiders liefdevol en gemeenschappen open.

De tijdsfactor: onze cultuur

Bij de argumentatie voor de legitimiteit van kleine christelijke gemeenschappen wordt dus -en terecht- een beroep gedaan op kernbegrippen uit ons geloof: van de *communio* van de personen van de Drie-eenheid en van de kerk, tot het concept van de zending van de kerk en de charisma's van iedere christen toe. Bij de argumenten voor nu en noodzaak zien we dat de tijdsindex een grotere rol speelt. Feitelijk wordt op twee trekken van onze cultuur gewezen: de individualisering en de schaalvergroting, die we overal zien, maar die momenteel ook in de Nederlandse rooms-katholieke kerk in alle hevigheid op ons af komt.

Wat me daarbij opvalt is, dat een aantal auteurs opvallend negatief spreken over individualisering, alsof die betekent dat mensen zich terugtrekken op zichzelf, geen lid meer willen worden van verenigingen en ieder in een eigen virtuele wereld leeft. Ik denk dat daar het hele proces van de individualisering te snel in morele termen gevat wordt zonder dat het proces goed verstaan is. Ik denk dat sociologen ons te verstaan geven, dat het individualiseringsproces een maatschappelijk verschijnsel is, dat ten diepste inhoudt, dat individuen steeds meer verantwoordelijk worden gemaakt voor hun eigen leven. Collectiviteiten hebben het niet meer voor het zeggen en slagen er ook niet meer in om ons voor heel ons leven goed te adviseren. Dus worden mensen opgevoed tot individuen, die hun eigen leven kunnen besturen. We worden tot individuele burgers gesocialiseerd. In ons onderwijs worden kinderen daartoe opgevoed. Dat is trouwens een ontwikkeling, die mede dank zij het christelijk geloof is mogelijk geworden. Dat individu kiest dan vervolgens voor een egoïstisch of een zelfzuchtig leven, voor een leven met veel contacten of met weinig contacten. Trouwens, dat geïndividualiseerde mensen voor minder sociaal contact zouden kiezen dan mensen vroeger deden, lijkt gewoon onwaar. Wie mensen op straat mobiel ziet telefoneren, weet meteen beter. Trouwens, er schijnt ook niet minder aan vrijwilligerswerk te gebeuren. Individualisering staat tegenover collectiviteitsbindingen, niet tegenover socialiteit of altruïsme.

De individualisering heeft voor instituties wel iets lastigs: niemand is meer vanzelfsprekend lid. Voor de samenleving betekent het, dat een aantal sociale vangnetten verdwijnen (en daar moet dus vervanging voor komen, om niet zwakkeren het slachtoffer te laten worden). Maar tegelijk: de grotere vrijheid wordt door de meesten van ons, althans voor onszelf toegejuicht. Ik bedoel: niemand wil meer zijn partner gekozen zien door de ouders. Van de kerk mag dat zelfs niet meer. Wie nu kiest voor binding aan een partner of een beweging of een instituut, doet dat meestal bewuster. Ik bedoel: er zijn rondom de individualisering winst- en verliesrekeningen op te maken. Er zijn problemen die gezien moeten worden en waar we iets mee moeten, maar ook kansen die nu pas ontstaan. De grotere vrijheid is voor het

individu niet alleen een vreugde, maar ook een last. Hoe word ik mezelf? Hoe ontdek ik mijn roeping of bestemming? Juist geïndividualiseerde mensen zoeken groepen, waar je daarover kunt spreken: ze willen zich, als ze rijp zijn, schuren aan anderen. Ze verwachten van een KGG dan wel, dat het je aan elkaar schuren wederzijds kan gebeuren, dat er dus een sfeer is van vertrouwen en geen dwangmatigheid: alle vragen moeten aan bod kunnen komen. Openheid voor echte ontmoeting dus. Maar als KGG's dat kunnen bieden, dan kunnen ze floreren, niet ondanks, maar dankzij de individualisering.

Al verschil ik enigszins wat betreft de invulling van het begrip individualisering, dat betekent dus niet, dat daardoor de vorming van KGG's minder noodzakelijk en nuttig zou zijn. Integendeel, juist de mens, die alles zelf moet uitzoeken, is aangewezen op echte ontmoeting en zal dus soms of vaak de kleinere groep zoeken. Hij of zij wil immers op persoonlijke wijze geloven of niet geloven en op dat persoonlijke -binnen het gemeenschappelijke- is de KGG toch juist gericht.

Als andere pool van de ontwikkelingen in kerk en samenleving, die de ontwikkeling van KGG's nuttiger en noodzakelijker maakt, wordt gewezen op de toenemende schaalvergroting. Binnen de kerk gaat het dan over de veranderende parochie. En daarmee komen we op het thema van de verhouding tussen KGG's en de parochies.

KGG's en parochies

In het boek worden diverse herkomsten van de KGG's geschilderd. Er zijn werkgroepen binnen de parochie ontstaan, die ook een gebedsmoment ontwikkeld hebben en momenten van *faith sharing*. Er zijn catechese-groepen, die zelfstandig doorgestaan zijn na een cursus en zich zo tot KGG ontwikkeld hebben. Er zijn ook groepen, die zich rondom een abdij of een groep van religieuzen hebben ontwikkeld -de leden komen soms uit heel verschillende streken. Dan zijn er ook kleine groepen, die zich uit de zogenoemde nieuwe bewegingen ontwikkeld hebben en die soms graag een plaats binnen het parochiële leven innemen, soms liever op zichzelf blijven. Soms worden ze buitengehouden. Ik zou de diversiteit van oorsprongen willen

benadrukken en niet één van de typen heilig willen verklaren onder verwaarlozing van de andere typen.

Nu is het probleem bij het spreken over de parochie, dat we daar telkens precies moeten bepalen, wat we bedoelen. In het aartsbisdom Utrecht zal men meestal de mega-parochie bedoelen, die bestaat uit zeven tot veertien voormalige parochies. Formeel-juridisch is dat op dezelfde manier parochie als wanneer we nog te maken hebben met een parochie met één kerk, één lokaal wij-gevoel, één eigen pastoraal team, maar in de beleving is het natuurlijk heel iets anders. Wanneer de auteurs het belang van KGG's willen tonen binnen de huidige situatie, situeert men de KGG in het kader van de individualisering en de schaalvergroting. Bij de vitale parochie lijkt het dus te gaan om de mega-parochie, de parochie op vergrote schaal. Maar als ik het artikel van pastoor Verest lees, krijg ik de indruk, dat het daar nog gaat om een gewonere parochie met één kerkgebouw. Ik heb de site van zijn parochie op Google nog even bezocht om dit te checken en daar blijft mijn indruk bestaan. Ik bedoel dit niet als een verwijt naar de beschrijving van pastoor Verest, maar om aan te duiden, dat we attent moeten blijven op de betekenis-inhoud van onze termen.

Pastoor Verest spreekt bijvoorbeeld van de parochie als een “gemeenschap van gemeenschappen” en vult dat rijk in. Je hebt de grotere gemeenschap en daarin allerlei kleine geloofsgemeenschappen. En tegelijk moet er ook een vorm van oecumene zijn tussen de verschillende kleine gemeenschappen, want het maakt nogal verschil of je een KGG hebt uit de kring van de Focolare of uit die van Emmanuel of van San Egidio of van de voormalige Acht Mei Beweging of een kring die gewoon ontstaan is, doordat een catechetische club doorgedaan is. Ik vind dat een vruchtbaar concept. Maar of het zo ook geldt voor de mega-parochie? Moet die een collectief wij-gevoel ontwikkelen? Of is het voldoende, als de werkgroepen goed van elkaar weten en samen werken? Is het niet wat veel gevraagd van een meelevend kerklid uit Linschoten te vragen, dat hij of zij zich deel voelt van een “wij” dat heel Zuid-West-Utrecht omvat? Er is toch niets mis mee, dat de meeste mensen existentieel hun thuis toch voornamelijk vinden in de plaatselijke

geloofsgemeenschap. (Á propos. Die plaatselijke geloofsgemeenschappen kan men beter niet “locaties” noemen: dan heeft men de kerk al tot een soort Albert Heijn gemaakt. Een locatie kan men sluiten, een plaatselijke geloofsgemeenschap niet. Als de eigen kerk onverhoopt op Pasen dicht zou zijn, omdat er maar geen Woorddiensten gehouden mogen worden, gaan bijvoorbeeld Maartensdijkers waarschijnlijk eerder naar Utrecht dan naar Baarn, waar het zogenoemde eucharistisch centrum van de mega-parochie staat, waar ze bij horen.)

Er kan daar wel iets groeien op den duur, maar vanzelfsprekend is het niet: groei is immers moeilijk te plannen. (Ik denk aan de twee beelden, die in het Nieuwe Testament vaak gebruikt worden voor de kerk: aan de ene kant wordt gesproken in termen van groei -akker, lichaam-, aan de andere kant in termen van gebouw, architectuur -tempel, huis etc. Het zijn twee dimensies, die niet tot elkaar te reduceren zijn; wie achter de tekentafel zit en parochies fuseert, moet goed weten, waar het groeipotentieel zit, want anders plan je dat potentieel kapot. Dat lijkt momenteel in sommige bisdommen het geval.)

De auteurs van ons boek wensen een hechte band tussen de KGG's en de parochies. Gemiddeld lijkt me dat ook toe te juichen, maar de band met de plaatselijke geloofsgemeenschap lijkt me dan belangrijker dan de band met de mega-parochie. Tegelijk zou ik er geen dogma van maken, dat elke groep aan een parochie verbonden is. Laten we eerlijk zijn: bijna overal is er sprake van een grote traderingscrisis naar de jongeren. In dat verband herinner ik me een uitspraak van de Vlaamse theoloog Stijn van den Bossche: “ik heb momenteel te doen met wel tien jongeren, voor wie ons geloof van betekenis aan het worden is, maar ik vind maar geen parochies, waarin dat beginnende geloof zou kunnen aarden.” Zou het ook mogelijk kunnen zijn, dat KGG's op categoriale basis bestaan (groepen van jongeren in dit geval) en dat ze dan een diocesane aalmoezenier hebben (of een religieuze orde of beweging, waar ze bij aan kunnen haken). Ook dan is de vraag naar de verhouding van de leden van die groepen naar de parochies nog steeds niet weg, maar het moet niet altijd de eerste vraag zijn. Denk aan een vergelijkbare ervaring, die beschreven

wordt rondom een missionair project van de christelijk gereformeerden in Amsterdam (*Levend Lichaam*, 84-87): men ontdekt dat de doelgroep van jonge intellectuelen een groep zoekt, waar vrije dialoog en uitwisseling mogelijk is, terwijl de bestaande gemeente vooral rust wil en niet te veel gesprek. Men kiest tenslotte voor een dubbel-spoor-politiek: men gaat met de bestaande gemeente verder, maar gaat los daarvan aan het werk met geïnteresseerde jonge intellectuelen. Hoe dat samen zal kunnen laat men dus een vraag voor later zijn. Ik denk, dat de katholieke ecclesiologie hier vanouds flexibeler mag zijn.

In het boek probeert men de pastoraal werkenden ook voor het idee van actief werken aan het ontwikkelen van KGG's te winnen door ze te beloven, dat het op den duur tijd uitspaart: het levert veel vrijwilligers op, zodat men in de toekomst minder zelf hoeft te doen. Ik zou dat niet te veel doen. Het belangrijkste argument is, dat geloof persoonlijker kan worden in KGG's, omdat men samen aan den lijve kan ervaren, wat bidden is, wat liefde is, hoe Schrift en het dagelijks leven verbonden kunnen raken en men zo ervaringskennis kan opdoen van het grote geheim van God. Zonder zulke groepen is de kans groot, dat geloven voor veel mensen steeds meer een abstractie wordt en die laat men gemakkelijk vallen. Wanneer het geloven, hopen en liefhebben van mensen vervolgens werkzaam wordt, wordt het vruchtbaar. Waarschijnlijk ook in vrijwilligerswerk. En of dat per se in de parochie de pastoor moet helpen? Als het vrijwilligerswerk in de samenleving wordt, dat armen aan hun recht helpt of zieken verzorgt, is dat misschien nog wel meer toe te juichen, zeker wanneer juist dat werk vruchtbaar wordt in de voorbeden in de liturgie of in goede adviezen aan parochiële vrijwilligers. Als het argument van een pastoraal werkende met KGG's eigenlijk is, dat hij of zij naar vrijwilligers op zoek is, wordt er een dubbele agenda gevoerd en dat is nooit goed. Als ik kijk naar de jongere aanstaande pastorale werkenden, die wij hier opleiden, dan zie ik, dat men juist meer gemotiveerd is, om mensen te helpen God op een levende manier ter sprake te brengen dan dat ze gaan voor de organisatie van de parochies. Zonder dat ik pleit voor het verwaarlozen van de organisatie, moet ik wel zeggen, dat ik de zaak van de

verlevendiging van het geloven van grotere prioriteit vind dan de organisatie.

Het klimaat in de KGG

Ik heb als voornaamste functie van de KGG dus het persoonlijker worden van het geloof en dat juist in een gemeenschappelijk worden van het geloof genoemd. Dat blijft mijn hoofdstelling. De grote kwestie is nu, hoe die groepen deze functie het beste kunnen vervullen. Bij de auteurs is daarover veel te vinden, dat behartigenswaard is. Zo beseft men, dat de KGG's zich niet in zichzelf moeten opsluiten. Er is zelfs sprake van een soort oecumene tussen de KGG's, die uit de nieuwe bewegingen voortkomen onder elkaar en die, welke op een of andere wijze gewoon uit de parochie zelf zijn ontstaan. Ik wil op die vereiste openheid nader ingaan met het oog op de religiositeit in onze huidige cultuur. Voor de zoekers in onze samenleving blijkt een kernwaarde authenticiteit te zijn: ze zoeken authentieke mensen en ze vragen voor zichzelf ook, dat ze authentiek mogen zijn. Dat vraagt van de groepen, dat er -met de bekende uitdrukking van Habermas "*herrschaftsfreie Kommunikation*" in de groep mogelijk is. Tot echt geloof komt het bij veel mensen pas, als eerst ook de twijfel serieus genomen is. De angst voor het denken is momenteel de grootste bedreiging voor onze kerk. Ik zal u een voorbeeld uit onverwachte hoek geven. Ik denk aan de vrijheid, die onze paus nam in zijn *Einführung in das Christentum*, waar hij via citaten uit Theresia van Lisieux het atheïsme van de gelovige bespreekt. Die zegt in haar dagboek ergens: "de denkbeelden van de grofste materialist dringen zich aan mij op." Ik vertaal maar: we dragen de atheïst in onszelf mee. De kunst is het, om die atheïst in onszelf niet te vermoorden, maar hem naar de hemel te dragen en naar de hemel toe te verdragen. Dat kan in hetzelfde boek van de paus dan ook tot de omgekeerde vraag van de christen aan de atheïst leiden: zou het niet toch waar kunnen zijn, dat geloof? De KGG's moeten oefenplaatsen zijn voor het geloof, geen gezinsvervangende tehuizen voor angstige mensen. Ik koppel identiteit en openheid aan elkaar: identiteit zonder openheid is verstening, openheid zonder identiteit is leegte -en dus geen openheid.

Een laatste vraag: hoe gaan we in de KGG's om met de zonde? Net als bij het voorgaande gaat het me erom, dat we rondom de KGG's het niet laten bij wat softe praat. Het gaat om oefenplaatsen voor geloven, hopen, liefhebben. Kunnen we er omgaan met de strijd om de macht? Is er te praten over relatie-problemen? Wat gebeurt er, wanneer er verschil van mening is over de politiek of de kerk en er treedt niet zozeer dialoog alswel eigenwijsheid op? Kunnen we ons dan aan elkaar schuren of

spetteren we uit elkaar? Zouden KGG's ook plaatsen kunnen zijn, waar een nieuwe vorm van het sacrament van boete en verzoening ontstaat?

KGG's zijn noodzakelijke oefenplaatsen voor het geloof. Ik wens ze aan onze parochies van harte toe. Dat er ook problemen kunnen ontstaan, doet daar niets aan af: juist problemen kunnen ook een geschenk Gods zijn ter bevordering van de groei van ons geloof.

Afkortingen

KGG = kleine geloofsgroep

Andere gangbare afkortingen voor een small Christian community (een kleine geloofsgroep) zijn: SCC, KKG en GBL.

SCC = small Christian community = kleine christelijke gemeenschap = small Catholic community = small Church community;

KKG = kleine kerkgemeenschap;

GBL-groep = geloof Bijbel leven-groep.

Veel meer over dit onderwerp in de rubriek *parochie / gemeente* op www.stucom.nl, www.stucom.nl/parochie.

Het boek '*Kleine geloofsgroepen. Wegen naar een vitale parochie*' - Kees Slijkerman, Fred van Iersel (redactie) is in november 2011 uitgegeven door Abdij van Berne te Heeswijk. Meer over dit boek onder 0349 op www.stucom.nl.

Dit is document 0348 op www.stucom.nl.